

Наумко М.М.

Національний університет «Львівська політехніка»

АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ КРАЇНИ

У статті розглянуто міжнародний досвід організації територіальної оборони. Проведено аналіз необхідності територіальної оборони. Перераховано чинники, що впливають на наявність територіальної оборони в інших країнах світу. Встановлено мету, яку переслідують ті чи інші держави організовуючи територіальну оборону. Описано питання складу Збройних Сил країн Балтії, Великої Британії, США, Швеції, Швейцарії, Фінляндії та Ізраїлю. Питання територіальної оборони у вище перерахованих країнах покладаються на окремі підрозділи територіальної оборони або на регулярну армію. Встановлено важливість наявності людського ресурсу та більшого залучення до оборони країни громадянського суспільства за допомогою територіальної оборони. Попередити війну може загальна готовність громадян до збройної відсічі. Саме ці події спонукали до створення руху опору, територіальної оборони або національного спротиву та підготовки громадянського суспільства до захисту держави в Україні та в багатьох Європейських країнах.

Залучення громадян до служби в армії, збільшення кількості збройних сил, підготовка населення до здійснення опору – це основні завдання країн Балтії та решти країн цивілізованого світу які, посилюють військовий потенціал й ресурсні можливості оборони, що є важливим напрямом зміцнення обороноздатності та безпеки. У зв'язку з цим запроваджуються зміни в підходах до строкової служби та робляться активні кроки щодо повернення обов'язкової військової служби для громадян за для забезпечення високого рівня готовності на національному рівні та для колективної оборони.

У вище перерахованих країнах завдання територіальної оборони відрізняються, разом з тим, своє завдання вони виконують, а саме: розвантаження регулярної армії Збройних Сил; підтримання внутрішнього порядку в країні; допомога цивільному населенню; локалізація наслідків стихійних лих; участь у загальнонаціональній системі тотальної оборони; попереджає підриг національних інтересів, колабораційну діяльність. Це суттєво впливає на обороноздатність країни та дає можливість регулярній армії боротися із зовнішнім ворогом.

Ключові слова: територіальна оборона, національна безпека, Збройні Сили, територіальні війська, резервісти, регулярна армія.

Постановка проблеми. Необхідність переглянути свої позиції та переоцінити рівень обороноздатності та важливість організації територіальної оборони на теперішній час із врахуванням міжнародного досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Праці багатьох вчених наголошують на ефективності та необхідності вдосконалення територіальної оборони та інших формувань щодо захисту своєї країни. Так, основні положення про територіальну оборону розглянуто в працях Головацького О.О., Ємельяненка К.О., Сокурєнка В.В., Нікотєнка О.І., Романюка А.М. та інших.

Досліджуючи питання територіальної оборони в секторі безпеки, науковці зосередили увагу на порівнянні вітчизняного та зарубіжного досвіду, щоб виявити спільні та відмінні риси, а також ключові тенденції.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення міжнародного досвіду застосування сил територіальної оборони.

Виклад основного матеріалу. Безпека країни напряму залежить від її обороноздатності. Оборона включає в себе ряд заходів, що спрямовані на підготовку до збройного захисту від збройної агресії чи конфлікту зі сторони інших держав. Для забезпечення безпеки країна мобілізує усі ресурси для відбиття нападу та локалізації конфлікту.

Одним із найважливіших ресурсів є людський ресурс, тому вдале та раціональне залучення людського ресурсу до оборони країни – це запорука перемоги та забезпечення надійної безпеки. Війна в Україні змусила Європейські держави та США, багато в чому переглянути свої позиції та переоцінити рівень своєї обороноздатності. Для деяких країн це пришвидшило прийняття рішення, щодо

вступу до НАТО, які досить довго зберігали нейтралітет, втім у 2022 році, коли росія здійснила повномасштабне вторгнення в Україну, Фінляндія та Швеція увійшли до НАТО. Країни Балтії, які мають спільні кордони з РФ та Білоруссю враховуючи загрози та ризики вносять нормативно-правові зміни та коригують державну політику. Вживають заходів, щодо попередження диверсій і потенційних криз, посилюють захист кордонів в питаннях в'їзду громадян і транспортних засобів із росії та Білорусі.

Багато Європейських країн відновило виготовлення зброї та розробку нових видів зброї, озброєння. Ситуація ускладнюється для Фінляндії, яка межує з російською федерацією та протяжність кордону складає 1200 км. Тому, НАТО, безпосередньо на кордоні Фінляндії, є сусідом з агресором. Наявність зброї, боеприпасів, підготовленої армії є ключовими питаннями, що забезпечують безпеку кожної країни. Разом з тим, долю війни вирішує наявність ресурсів, зрозуміло, що попри втрати, які несе одна із сторін навіть, якщо вони великі, наявність ресурсів дає можливість воювати далі. У такому випадку постає питання у швидкому відбитті збройної агресії із залученням усіх ресурсів, що дає можливість вистояти та не дозволити просунутись противнику, порушуючи територіальну цілісність держави. У цьому випадку важливу роль відіграє населення країни, яке здатне вчасно відреагувати та спільно із армією стати на захист своєї землі.

Аналізуючи війну в Україні, а саме її початок, то відсутність патріотичного виховання, не в повній мірі оцінена незалежність, отримана 1991 році, можливість отримання громадянства без знання Української мови, знаходження на території України військових частин держави агресора, енергетична залежність від держави агресора, не дотримання національних інтересів у зв'язку із знаходженням при владі проросійських сил, відсутність підготовки громадянського суспільства до захисту держави призвело до вторгнення російської федерації на територію України та відсутність тих, хто готовий брати зброю і захищати своє місто, село у 2014 році на сході нашої держави.

Попередити війну може загальна готовність громадян до збройної відсічі. Саме ці події спонукали до створення руху опору, територіальної оборони або національного спротиву та підготовки громадянського суспільства до захисту держави в Україні та в багатьох Європейських країнах.

Залучення громадян до служби в армії, збільшення кількості збройних сил, підготовка населення до здійснення опору – це основні завдання країн Балтії, які посилюють військовий потенціал й ресурсні можливості оборони, що є важливим напрямом зміцнення обороноздатності та безпеки. У зв'язку з цим запроваджуються зміни в підходах до строкової служби та робляться активні кроки щодо повернення обов'язкової військової служби для громадян задля забезпечення високого рівня готовності на національному рівні та для колективної оборони.

Інтенсивними є зміни в рамковому безпечовому законодавстві та перегляд інструментарію протидії викликам у Латвії. Латвія оновила Концепцію національної безпеки, яка передбачає заходи, щодо посилення міжнародної безпеки, нейтралізації загроз в інформаційній сфері, захисту державної мови, заборони медіатрансляцій російською мовою, енергетичної та економічної незалежності тощо. У Латвії, яка після приєднання до НАТО не проводила обов'язкового призову, з 1 січня 2024 року планується повернення обов'язкової строкової служби для всіх громадян країни. Служба у війську триватиме 11 місяців, а обов'язковий призов запроваджується для чоловіків віком від 18 до 27 років, для жінок – на добровільній основі.

Також, велику увагу у Латвії приділяють територіальній обороні. Один із методів – створення системи територіальної оборони, коли на захист держави стає якнайбільше цивільного населення. Територіальна оборона в Латвії має назву «Земессардзе» (Latvijas Republikas Zemessardze, ZS – дослівно «Вартові землі»). Земессардзе – це війська класичної територіальної оборони, але тут вони мають назву «Національна гвардія Латвії». Хоч ця організація дещо й відрізняється від подібних силових структур інших країн, проте на неї покладені й традиційні функції гвардії, такі, як реагування на терористичні загрози та підтримка військових операцій. Zemessardze – державна збройна організація, що є частиною Національних збройних сил Латвійської Республіки. Вона є основним сухопутним компонентом, який складається з добровольців. Структура «Вартових Землі» має штаб та 4 бригади, які поділені на 18 батальйонів. За час існування Земессардзе і сама організація, і її структура кілька разів змінювалися і реорганізовувалися. У Латвії територіальна оборона почала діяти з набуттям країною незалежності 1991 року. Сьогодні, це вже доволі велика військова організація зі своєю оптимальною структурою, яка є осно-

вною частиною латвійської армії. На цей час у ній служать 592 професійних військових та понад 10,5 тисячі національних гвардійців (земесаргів), які виконують свої обов'язки у вільний від основної роботи час. Понад 40% з них – молоді люди від 26 до 35 років. Для порівняння, кількість регулярної армії країни становить всього близько 6 тисяч осіб. Земессардзе стала основою захисту сухопутної території країни. Більшість тероборонців – це добровольці, що служать з ідейних міркувань. Підготовкою «народної армії» займаються професіонали, колишні військові та військові в запасі. Залучення до навчання колишніх військових – один із важливих моментів підготовки «територіалів». [1]

Загалом у завдання Земессардзе входить участь у ліквідації наслідків аварій, пожеж та надзвичайних ситуацій, рятувальних роботах, забезпеченні громадської безпеки та правопорядку, а також захист території країни та бойова підтримка й підтримка дій Національних збройних сил з підготовкою особового складу для участі у міжнародних операціях.

Сьогодні в складі латиських «територіалів» є штаб і навчальний центр, 18 батальйонів, підрозділ кібернетичного захисту, спеціальний батальйон підтримки психологічних операцій і так званий блок швидкого реагування, який має відповідне озброєння і оснащення. Військові, які служать у цьому «спецназі», залучаються на більш тривалі курси з підготовки Земессардзе.

За даними ЗМІ, у 2020 році Латвія для підрозділів тероборони за 4 млн євро придбала із запасів Норвезької армії 800 гранатометів Carl Gustaf, 50 вантажівок Scania та 50 позашляховиків Mercedes-Benz. Раніше озброєнням і оснащенням Латвії допомогли Данія і Швеція.

Останнім часом Латвія, як і сусідні держави Балтії (Литва і Естонія) постійно відчуває загрозу з боку росії. Гібридна війна триває, і саме в цьому регіоні значно загострилась «мігрантська» криза, коли десятки тисяч біженців зосередились у сусідній Білорусі. Нелегали намагались прорвати кордон із Польщею і потрапити в Європу. Крім Польщі, виникла серйозна загроза і в інших сусідів Білорусі – Литви, Латвії і України.

Латвійсько-білоруський кордон складає 173 кілометри, і під час загострення кризи у прикордонних районах був уведений режим Надзвичайного Стану. Також у цих районах, починаючи з початку листопада 2021 року і до середини грудня, кілька тижнів тривали військові навчання Національних збройних Сил і підрозділів

Земессардзе. Всього до них були залучені понад 3 тисячі військовослужбовців. Їхньою метою, як зазначили в латвійському міністерстві оборони, була перевірка можливостей широкомасштабного співробітництва, різних військових та командних структур, а також логістики та мобільності.

І хоча Латвія є членом НАТО, в умовах реальної загрози Земессардзе – є структурою, яка фактично формує найближчий резерв власних Збройних сил, вона навчає і готує фахівців не лише для Сухопутних військ, хоча входить до їхньої структури, а й для інших видів.

Сучасна реформа «Вартових землі» стала одним із пріоритетних напрямів діяльності Міністерства оборони. Це пов'язано з планами розширення резервів, а також прагненням більш активної участі суспільства у підвищенні рівня національної оборони. Пріоритетами визначені насамперед закупівля нових озброєнь та військової техніки, активізація навчань, збільшення кількості членів та боєготовність формувань, децентралізація зберігання зброї та способи зробити службу в Земессардзе більш привабливою для громадян та роботодавців.

У Литві строкова служба терміном 9 місяців була відновлена ще 2015 році. Згідно з проектом реформ системи строкової служби Литви, представленій Міністерством оборони в січні 2023 року, заплановано збільшення активного резерву військовослужбовців із 27 тис. (станом на 2023 рік) до 40 тис., передбачено варіанти альтернативної військової служби. При збільшенні кількості призовників термін служби пропонується скоротити з 9 до 6 місяців, половина призовників після закінчення курсу підготовки зможе залишитися в армії ще на три місяці добровільно, щоб отримати підготовку командира чи спеціаліста.

Разом з тим, у Литві підготовлено Стратегію національного опору, згідно з якою в разі протидії агресії має бути охоплено 50 % населення, передусім за рахунок спеціального навчання держслужбовців, здобувачів освіти в навчальних закладах, альтернативної служби. [2] Рада національної безпеки Литви схвалила проект стратегії громадянського опору, яка передбачає, що до 2025 року половина населення країни повинна бути готова чинити спротив агресору військовим і мирним шляхами. План громадянського опору передбачає створення «більш стійкого, вольового громадянського суспільства», а також визначення ролі держустанов у цьому процесі. Імплементация плану поділена на кілька етапів. Перший триватиме до 2025 року і містить 40 заходів, спрямованих на

виховання молоді та просвітництво в питанні громадянського опору серед усього населення Литви. Завдання полягає в тому, щоб щонайменше 50% суспільства були готові захищати свою країну зі зброєю та іншими засобами, а також знали, як поводитися в надзвичайних ситуаціях. Також передбачене створення Ради громадянського опору, де представники неурядових організацій та громадяни Литовської Республіки зможуть брати участь і контролювати реалізацію заходів.

Ухвалена стратегія підготовки громадян до громадянського опору передбачає обов'язкове навчання всіх державних службовців, шкільних вчителів, учнів 11-12 класів, осіб, які проходять альтернативну службу в системі національної оборони, і членів Союзу стрільців Литви у віці від 18 років і старше, посилення освіти та інформування громадян про сучасні загрози, національну безпеку та можливості зробити свій внесок в оборону країни.

Естонія – єдина з країн Балтії, яка з моменту відновлення незалежності не відмовлялася від військового призову. Його тривалість становила 8–11 місяців, а починаючи з 2023 року, збільшена до 11-12 місяців залежно від спеціальностей та необхідної додаткової перепідготовки. [3] Не менш важливим елементом у захисті своїх територій є територіальна оборона у Естонії. Тероборона Естонії (ест. Kaitseliit – Союз оборони) **разом з допоміжними організаціями налічує близько 26000 добровольців**. Відповідно до Стратегії військової оборони Естонії (розділ III, пункт 4), «Військова оборона країни базується на концепції територіальної оборони, згідно з якою оборонна діяльність охоплює всю територію країни, починаючи з військового опору в прикордонних районах». Основним завданням територіальної оборони Естонії є:

- у мирний час – заохочення населення Естонії до національної оборони через свої структурні підрозділи та повсякденну діяльність;
- організація підготовки спеціалістів відповідно до визначених завдань, умов і стандартів.
- у разі кризи – забезпечення готовності до запуску структури територіальної оборони.
- під час війни – участь у загальнонаціональній системі тотальної оборони.

Відповідно до даних, які наведені на офіційному сайті Kaitseliit, естонська тероборона на сьогодні налічує понад 16 000 членів. А разом з допоміжними організаціями – близько 26 000 добровольців. У країні, де мешкає трохи більше ніж мільйон людей, це хороші показники. До речі,

важливість територіальної оборони, руху опору або захист своєї території цивільним населенням, яке взялось за зброю, доведено історично. До прикладу, у 1918 – 1921 роках замість того, щоб одностайно стати на захист своєї держави мільйони українців дотримувалися нейтралітету, тоді як і зараз було дуже багато прихильників миру за будь – яку ціну, вони отримали такий мир ціною червоного терору і голодомору, бо надто вже довго зважували визираючи із – за тину до кого ж приєднатися, до української армії, денікінців чи російських більшовиків.

Взаєморозуміння з більшовиками закінчилось у 1932 – 1933 роках голодомором. Під час війни за незалежність армія української народної республіки становила до ста тисяч козаків та старшин і це на 36 мільйону Україну. Армія незалежної Естонії того самого часу, також становила 100 тисяч, але це на 1 мільйон естонців, тобто в Естонії 10 % від загальної кількості населення взяли до рук зброю та стали на захист батьківщини та свободи. В Україні менше 0.3 % від 36 мільйонів українців, якби 10 % українців пішли воювати за свою державу, Україна мала б армію, понад 3 мільйони козаків і цілком могла б перемогти.

Естонці в свою чергу встояли, викинули російських більшовиків і навіть взяли російське місто Псков. Естонія перемогла, а переможена росія сплатила Естонії контрибуцію золотом, встояли і латиші, яких було 1,5 мільйони, литовці, яких було понад 2 мільйони, поляки також вистояли, а 36 мільйонна Україна впала.

Ситуація, пов'язана з теперішньою війною в Україні, була одним із найважливіших факторів, що призвели до створення в Польщі військ територіальної оборони (Wojska Obrony Terytorialnej або WOT). Тоді виявилось, що необхідно мати насамперед більшу кількість воїнів, зокрема здатних діяти локально, за місцем проживання, у місцевості, яку вони знають найкраще.

Тому в Польщі розпочалася організаційна робота, а 1 січня 2017 року війська територіальної оборони були офіційно створені як п'ятий вид збройних сил. На сьогодні вони налічують 32 тисячі воїнів. А у кінцевому підсумку мають нараховувати 53 тисячі. Фінансують їх централізовано, тобто, з бюджету Мініборони Польщі. WOT має власний бюджет, і в його межах здійснює закупівлі, проводить навчання та робить інші витрати. Зазвичай польські тероборонці розміщуються у вже наявних будівлях або гарнізонах оперативних сил. До процесу формування нової системи WOT країни були залучені майже всі вій-

ськово-патріотичні організації. Сили WOT поповнюються за рахунок добровольців з місцевого населення, учасників бойових дій, миротворців, учасників військово-патріотичних організацій, мисливських структур, спортивних товариств тощо. У Польщі діє об'єднання громадських організацій, що створило асоціацію «Стрілець» (Strzelec), яка підтримує традицію військово-патріотичного «Стрілецького союзу», створеного 1910 року у місті Львів.

Для польської молоді престижно належати до цих громадських організацій та бути учасником (служити) в WOT. Таку думку формує активна державна політика національного виховання та інститути громадянського суспільства. У країні також функціонує громадська патріотична організація оборонної спрямованості «Рух за створення територіальної оборони». Основною її метою є створення нової системи національної територіальної оборони як активного резерву ЗС Республіки Польщі. Діяльність організації сприяє інформаційному забезпеченню даного питання і створенню позитивної громадської думки. [4]

Кожне з 16 польських воєводств країни сформувало одну бригаду WOT, лише в центральному Мазовецькому воєводстві (найбільшому і найбільш густонаселеному) було створено дві бригади. Створення нових сил оборони країни (WOT) пов'язане із загрозою «гібридної війни», подібні сили найкраще можуть слугувати протистоянню таким викликам. Таку оборонну тактику пов'язують саме з зовнішньою політикою рф щодо сходу України. [6]

Службовці WOT стають у нагоді під час стихійних лих, але можуть брати участь й у справжній війні. Цінність та важливість подібних формувань полягає в мобільності, що проявляється в тому, що вони більш тісно пов'язані з діяльністю місцевої цивільної влади, не такі залежні від жорсткої та громіздкої армійської структури, як регулярні національні військові частини. При цьому формування WOT, за сприяння держави та муніципалітетів, системно та регулярно проходять військовий вишкіл та є боєздатними для того, щоб їх використовувати в разі військового конфлікту. Як мінімум, такі частини можуть ефективно виконувати охоронні та інші, другорядні функції на військових та цивільних об'єктах, підтримувати порядок у ситуаціях, коли з цим не може впоратися поліція, а залучити армію неможливо.

Прикладом міжгалузевої військової співпраці у Польщі є публікація керівництвом військ WOT Польщі сповіщення для учасників загонів WOT,

в якому їх закликали найближчим часом бути готовими вирушити на допомогу прикордонникам через очікувану провокацію білоруського режиму. Учасників загонів WOT просили перевірити своє обладнання та попередити роботодавців і рідних. Людей, що проживають у прикордонних з Білорусією воєводствах, було попереджено про готовність вирушати на збір через 6-12 годин, а з воєводств у центрі країни – у межах доби.

Створення самої структури WOT Польщі передбачає тісну взаємодію з органами державного управління та місцевого самоврядування, що включає в себе таку діяльність:

- пропаганда WOT, як активного резерву національних Збройних Сил та їх діяльності в інтересах місцевого населення;

- поширення інформації про взаємодію WOT з місцевою владою (цивільним сектором), харцерськими (скаутськими) і оборонними суспільними організаціями, патріотичними та ветеранськими організаціями гмін з питань спільної участі в урочистостях національного та місцевого масштабу (наприклад, у складі почесних варт гмін);

- «поширення позитивного іміджу гмін, пов'язаних і воєводств в цілому;

- пропаганда туризму, спорту, краєзнавства, діяльності рятувальних служб і питань національної обороноздатності; тісна співпраця WOT з освітніми установами гмін в області розробки програм виховання молоді, а також у питаннях організації та проведенні позакласних занять військово-патріотичної спрямованості (рукопашний бій, спортивна стрільба, орієнтування на місцевості і т. п.);

- використання літальних апаратів типу гірокоптер або легких літаків, з метою підтримки медичних служб у галузі транспортування повітряним шляхом донорських органів, призначених для трансплантації;

- надання WOT сприяння воєводським центрам геодезичної і картографічної документації в складанні карт і планів місцевості».

Головними завданнями центрів підготовки WOT є навчання підрозділів WOT, перепідготовка та підвищення кваліфікації командирів та особового складу, а також організація спеціальних курсів: з ведення бойових дій у місті, дій нерегулярних формувань, протидиверсійних дій, бойових дій в горах, протихімічних дій, порятунку населення гмін. Підготовку кадрів підрозділів WOT починають з допризовного віку (від 16 до 20 років). Неповнолітні члени громадських організацій військово-патріотичної спрямованості

гмін до свого повноліття охоплені окремою програмою підготовки в так званих навчальних взводах, що піде до заліку майбутньої служби в підрозділах WOT. У перспективі практично всі члени таких громадських організацій стануть кадровою основою підрозділів, кадровими офіцерами.

Підготовка службовців WOT організована наступним чином: щотижневі одноденні заняття за місцем дислокації в гмінах, щомісячні дводенні заняття в центрі підготовки, один раз на рік 30 або 14 – денний курс на полігоні центру підготовки. Система навчання та перепідготовки військовослужбовця WOT передбачає: навчання в центрах підготовки WOT та дворічне стажування на посаді командира відділення. Навчання в центрах підготовки WOT включає: допризовну підготовку у взводі (у повіті); курс основної підготовки, що закінчується приведенням до військової присяги; спеціальний курс; курс командирів відділень; дворічне стажування на посаді командира відділення.

Після проходження стажування та атестації на відповідність існуючим вимогам, солдати направляються на курси командирів взводів у вищу офіцерську школу сухопутних військ (м. Вроцлав). Після трирічної служби на посаді командира взводу WOT, кандидат може бути направлений у вищу офіцерську школу на курси підготовки командирів рот. Підготовка взводів WOT проводиться протягом року безпосередньо у своїх повітях. За домовленістю з місцевими органами влади, тренування і заняття проходять в різних умовах місцевості, а також у будь-який час року.

Фінансують їх централізовано, тобто, з бюджету Міноборони Польщі. WOT має власний бюджет, і в його межах здійснює закупівлі, проводить навчання та робить інші витрати.

Фінляндія у військовому плані, постійно підтримує високу обороноздатність. Коли більшість західноєвропейських держав скасували призов до власних збройних сил, країна зберегла призовну армію. У країні з населенням у 5,5 мільйона осіб, призовна армія дає Фінським силам оборони 280 тисяч військовослужбовців і додатково 870 тисяч резервістів.

Територіальна оборона Фінляндії є комплексом загальнодержавних, воєнних та спеціальних заходів, що застосовуються під час загрози або відбиття агресії з метою охорони та захисту державного кордону від зазіхань із зовні, забезпечення умов для надійного функціонування державних органів, мобілізаційного та оперативного розгортання військ (сил), охорони важливих об'єктів і комунікацій, боротьби з диверсійно-роз-

відувальними силами та іншими озброєними формуваннями агресора на території країни, а також радіаційного, хімічного, біологічного захисту військ і населення від наслідків аварій (руйнувань) атомних електростанцій, об'єктів, небезпечних хімічно, та підтримання режиму воєнного стану.

У мирний час Сили оборони здійснюють призов новобранців і проводять їх підготовку, а також ведуть оборонне будівництво. У разі початку конфлікту вони повинні збирати резервістів і проводити розгортання територіальної оборони. Головним завданням армії є утримання противника поблизу кордонів і захист ключових областей країни. Для цього пропонується використовувати тактики і стратегії, оптимізовані для характерних географічних і природних умов.

Територіальні війська Фінляндії формуються з особового складу розміщених за місцевим та регіональним принципом угруповань та набираються з числа військовозобов'язаних, які перебувають у резерві та були викликані на службу за добровільною ініціативою, а також з інших добровольців, які взяли на себе зобов'язання перед Силами оборони Фінляндії. Координація заходів щодо добровільної національної оборони у різних адміністративних секторах належать до компетенції Міністерства оборони Фінляндії. [5] Його обов'язками також є управління та нагляд за військовою підготовкою добровольців. Також частиною заходів з організації військової підготовки, навчання та заохочення громадян до вступу в склад Територіальних військ Фінляндії забезпечує громадсько-правове об'єднання «Асоціація підготовки сил оборони» та загальнонаціональний координаційний орган добровільної національної оборони.

У Великій Британії питання територіальної оборони бере свій початок ще з 1 квітня 1908 р. та передбачене законом «Про територіальні та резервні сили», відповідно до якого були створені територіальні батальйони регулярної англійської армії. Основним завданням була територіальна оборона Британських островів, окремі підрозділи залучалися до охорони правопорядку в містах та селищах у ролі констеблів. Згодом функції територіальних сил розширювалися й особовий склад став залучатися до посилення регулярних частин британської армії.

За весь період існування Збройних Сил Великої Британії в результаті проведених реорганізацій з 1918 по 1967 роки територіальною обороною займалась Територіальна Армія. Після

1967 року підрозділи Територіального та добровольчого армійського резерву, які поділялись на чотири категорії, відповідно до яких підрозділи Територіального та добровольчого армійського резерву III категорії займались суто територіальною обороною.

З 2011 року відповідно до плану міністерства оборони «Майбутні резерви-2020», Територіальна Армія вкотре змінила назву, ставши тепер Армійським резервом (АР). Також заплановано, що його кількість складатиме 35 тисяч резервістів при 84 тисячах військовослужбовців Сухопутних військ ЗС Великої Британії (на 2017 р. це співвідношення оцінювалось, як 26 тисяч до 80 тисяч). Армійський Резерв поділяється на три види підрозділів: національного рівня, регіонального рівня і так звані спонсоровані.

Сучасні збройні сили США складаються із 6 самостійних видів – армія (сухопутні війська), військово-повітряні сили, військово-морські сили, корпус морської піхоти, берегова охорона, космічні сили (новий вид, заснований 20 грудня 2019 року), а також частини і з'єднання резерву і національної гвардії.

ЗС США утворені з регулярного і резервного компонентів. Резервний компонент містить резерви всіх шести видів і національної гвардії. Військовослужбовці нацгвардії, які поєднують бойову підготовку з роботою за основним фахом, належать до так званого організованого резерву. Неорганізований же резерв становлять особи, які мають достатній військовий вишкіл або які нещодавно закінчили службу у військах, тож не потребують додаткової підготовки. Що стосується територіальної оборони у США це завдання не відокремлюється та покладається на національну гвардію та резерв.

Швеція у 2010 році відмовилася від обов'язкової строкової військової служби, але відновила її у 2017 році через брак новобранців. Нині для її виконання призиваються як чоловіки, так і жінки. За даними Globalfirepower.com, Швеція посідає 29 місце у світовому військовому рейтингу. Збройні Сили Швеції поділяються на чотири види: сухопутні війська (Armen), військово-морські сили (Marinen), повітряні сили (Flygvapnet) і внутрішню (Національну) гвардію (Hemvärnet). Чисельність особового складу Збройних Сил становить 25,6 тисяч осіб (з них 10,2 тисяч – цивільні працівники), з них 76% чоловіків і 24% жінок, 22,2 тисячі військовослужбовців Національної гвардії. У країні близько 5,7 мільйонів чоловіків і жінок призовного віку (від 18 до 47 років). Загалом під

час перших днів війни Швеція може виставити близько 64 тисячі солдатів. [6]

Швейцарія при населенні 8 млн осіб має близько 180 тисяч військових. У системі резервістів – 95% військових є резервістами.

Після військової освіти вони продовжують цивільну кар'єру. В системі збройних сил Швейцарії діє система територіальної оборони, в 4 регіонах Швейцарії. Їх емблема – це міст, міст між цивільною і військовою владою. Військовослужбовці територіальної оборони знають, де розташовані об'єкти критичної інфраструктури – аеропорти, склади боєприпасів, госпіталі. У них завжди є доступ до телекомунікацій, інженерні війська, які приводять у готовність у разі техногенних катастроф. У них також є штаб, і коли цивільна влада не може вирішити проблему, вони включаються в роботу в своєму регіоні.

Характеризуючи міжнародний досвід варто згадати також про Ізраїль. Армія оборони Ізраїлю – це збройні сили держави Ізраїль. Однією з найбоездатніших і технологічних армій світу є Армія оборони Ізраїлю (ЦАХАЛ). Вона серед світових лідерів за рівнем оснащення засобами електронної боротьби, високоточною зброєю та системами управління. Кількість військовослужбовців – понад 170 тисяч осіб, а військовий резерв – близько 500 тисяч осіб. Враховуючи, що населення Ізраїлю становить 9 мільйонів, це один з найвищих у світі показників кількості військових на тисячу осіб. З таким армійським резервом Ізраїль ефективно протистоїть не лише одній з країн-сусідів, а й їхнім військовим коаліціям. Фактично це добре озброєна міліція під девізом «народ будує армію, а армія будує народ». В армії служать усі. Військова служба проходить за трьома різними напрямками:

– Регулярна служба: обов'язкова військова служба, яка проводиться відповідно до закону про службу безпеки Ізраїлю.

– Постійна служба: військова служба, яка проходить в рамках контрактної угоди між АОІ та постійним співробітником.

– Резервна служба: військова служба, на яку громадяни призиваються не більше ніж на місяць щороку (відповідно до Закону про службу в резерві), для проведення навчань, поточних військових заходів і особливо з метою збільшення Армії оборони на випадок війни.

Також, є варіанти спеціальної служби в армії оборони Ізраїлю – це цивільна особа, яка працює на армію оборони Ізраїлю та Шохери, особи, які навчаються на допризовній підготовці (середня

школа, технічний коледж до ступеня інженера, деякі курси) – після закінчення дванадцятого навчального року проходить двомісячний буткемп і якщо буде допущено, вступить на програму навчання для отримання кваліфікації практичного інженера, з щонайменше двотижневим навчанням після кожного навчального року.

Національна військова служба яка відноситься до регулярної служби є обов'язковою для всіх громадян Ізраїлю віком від 18 років. Термін служби для чоловіків складає 32 місяці, для жінок 24 місяці. Призовний вік в Армії оборони Ізраїлю становить до 40 років для рядового складу і 45 років для офіцерів.

Ізраїль країна, яка межує зі всіх сторін з країнами, які хочуть її захопити. Це становище зобов'язує організувати збройні сили так, щоб оборона була ефективною, навіть при кількісній перевазі мобілізаційного резерву. Країни, з якими виникають протиріччя, а це Ліван, Сирія, Йорданія, Єгипет значно більші територіально та за кількістю населення. Попри це Ізраїль вдало протистоїть усім загрозам та виграв усі війни проти сусідів, зберігаючи свою недоторканість та територіальну цілісність. [7]

Причиною цього є військова доктрина Ізраїлю, яка ґрунтується на технологічній перевазі регулярної армії та на міліційному типі оборонної армії резервістів, яка складається з територіальних географічних частин і комплектується з жителів того регіону де та чи інша частина знаходиться. У даному випадку це 170 тисяч регулярної армії та 500 тисяч резерву міліційного війська.

Така доктрина в Ізраїлі існує давно, що дало можливість створити сильне громадянське суспільство, яке могло зі зброєю в руках відстоювати свою свободу. Міліціонер резервіст у Ізраїлі це озброєний громадянин. Будова територіальної оборони Ізраїлю з точки зору тактика опору зовнішній агресії пов'язана з ризиками та можливої небезпеки. Оскільки Ізраїль може очікувати агресії із декількох сторін то його територія розбита на декілька ділянок за кожною з яких відповідає окрема дивізія територіальної оборони. За Єгипетський напрямок відповідає 80-та територіальна дивізія, яка поділена на три бригади, по 3 тисячі чоловік у кожній, поряд з дивізією знаходяться сили регулярної армії, які перші візьмуть на себе удар, що дасть можливість територіальній дивізії 48 годин для проведення мобілізації. Насправді у 80-тій дивізії є також регулярний батальйон Каракаль, що захищає Ейлад, 143 територіальна дивізія біля Сектору Гази і цілий

ряд територіальних танкових частин, які будуть сформовані в районі дислокації першої бригади і візьмуть участь у відбитті удару.

Часто армію оборони Ізраїлю називають важко озброєною міліцією, тому що у Армії оборони Ізраїлю є територіальні міліційні танкові бригади та цілі корпуси здатні перейти в наступ, саме їм пропонується бути авангардом у випадку повномасштабної війни, це виключення із правил притаманне Ізраїлю, тому що територіальна оборона розрахована на захист своїх будинків і території.

Основа територіального з'єднання це склад, на івриті Ямах. Особливістю Ямах в тому що в ньому все готове для того, щоб людина прибула і одразу була озброєна і готова до бою. Термін тотальної мобілізації становить 24 години, на півдні 48 годин, в цей короткий час вище згадана армія в кількості 500 тисяч чоловік у випадку тотальної війни матеріалізується за 24 години та досвід Армії оборони Ізраїлю показує, що це реально. Ямах бувають дивізійні, бригадні і батальйонні. Кожен боєць заздалегідь знає до якої бригади він приписаний і куди він буде направлений. На складах зберігається форма, легка зброя, пайки, інструмент, засоби зв'язку, транспорт і важке озброєння. Система міліційного призову у Армію оборони Ізраїлю заснована на тому, що бійцю потрібно не більше двох годин, щоб дістатися до складу, він це може зробити на власному транспорті або централізовано з точок збору у великих містах куди подаються автобуси. Командний склад повинен прибути раніше основної маси бійців. У територіальних міліційних підрозділах відносини між бійцями будуються на дружбі та братерстві. Стосунки між командиром та бійцем засновані на рівності, одна їжа, одна військова форма, одне озброєння. У командирів немає привілеїв тільки більше відповідальності.

Отже, підсумовуючи варто наголосити, що Армія оборони Ізраїлю досягла таких результатів дотримуючись певних правил, а саме:

- країна належить не уряду, країна належить суспільству;
- суспільство володіє громадянськими правами та прагне їх захистити;
- суспільство озброєне, держава витрачає ресурси на регулярне підвищення рівня підготовки солдата резервіста;
- армія це символ перемоги;
- армія це соціальний ліфт;
- міліційна армія влаштована за територіальною ознакою;

- кожен захищає свій дім, свій район, своє місто, свою країну;
- склади озброєння рівномірно розподілені по всій території;
- термін мобілізації міліційної армії 24 години;
- армія патріотична, але поза політикою.

На основі розглянутого міжнародного досвіду застосування територіальної оборони або побудови оборони країни зрозуміло, територіальна оборона як завдання присутня у всіх розглянутих вище країнах. Разом з тим, у деяких країнах це завдання покладається на регулярну армію а в деяких це завдання покладається на окремий рід військ. Це залежить від тих чи інших чинників таких як:

- географічне місце розташування країни;
- сусіди, тобто з ким країна межує;
- міжнародні відносини країни;
- союзники та потенційні вороги;
- національні інтереси країни.

Висновки. Таким чином, країни які межують з Україною почали звертати увагу на територіальну оборону з початком війни, яка триває в Україні. В Україні також прийнятий закон України від 16 липня 2021 року «Про основи національного спротиву», який визначає правові та організаційні засади національного спротиву, основи його підготовки та ведення. Відповідно до якого завдання територіальної оборони покладаються на військову, цивільну та військово – цивільну складові. Створений окремий рід військ в складі Збройних Сил України, війська територіальної оборони, що відноситься до військової складової. Процес становлення територіальної оборони в Україні ускладнює вже триваюча війна, під час якої війська територіальної оборони застосовуються на передньому краї по фронті стримуючи російських загарбників а не в адміністративних одиницях та територіях розташування але відповідне рішення було необхідне відповідно до обстановки, яка складалася на той момент.

Розам з тим, у русі Національного спротиву є також військово – цивільна складова, яка складається із добровольчих формувань територіальних громад статус, яких на законодавчому рівні визначений не достатньо, що дає можливість окремим територіальним громадам та громадянам зловживати та ухилятися від призову на військову службу за мобілізацією.

Попри це, територіальна оборона залишається важливим елементом у загальній системі оборони країни та одним із дієвих механізмів залучення громадянського суспільства у Збройні Сили та збільшення мобілізаційного ресурсу. Територіальна оборона країни має ґрунтуватися на патріотизмі, обстоюванні національних інтересів, братерстві та рівності. Наявність сил територіальної оборони значно розвантажує сили регулярних армій даючи можливість зконцентруватися на противникові та після стримування перейти в наступ більшими силами. Також наявність територіальної оборони забезпечує підтримання внутрішнього порядку в країні, попереджає підлив національних інтересів, колабораційну діяльність. Нажаль, розуміння цієї необхідності для нас українців прийшло занадто пізно, так як і питання про мову, патріотизм, національні інтереси та ще багато іншого, чим наша держава та народ торгували з моменту отримання незалежності, а не обстоювали та не захичали, як це робили деякі з інших держав, які зараз мають незалежність, недоторканість, територіальну цілісність і суверенітет та продовжують обстоювати свої національні інтереси. За все потрібно платити, за допущені помилки ми українці платимо кожен день нашими загиблими героями, територіями, які ми втратили та цивільним населенням жінками, дітьми, людьми похилого віку, які гинуть від масових обстрілів. Саме болюче в цій ситуації це не те, що ми маємо зараз, а те що війна закінчиться і наші діти також можуть забути та допускати такі помилки, які свого часу допустили ми, не оцінивши правильно отриману незалежність, не врахувавши за що гинули наші діди та прадіди.

Список літератури:

1. Latvijas Nacionālie Bruņotie Spēki. (n.d.). Latvijas Nacionālie Bruņotie Spēki Website. URL: <https://www.mil.lv/en> (дата звернення 13.09.2024)
2. Lietuvos ginkluotosios pajėgos. (n.d.). Lietuvos ginkluotosios pajėgos Website. URL: <https://kariuomene.kam.lt/en/> (дата звернення 21.09.2024)
3. Estonian Defence Forces. (n.d.). Estonian Defence Forces Website. URL: <https://mil.ee/en/> (дата звернення 01.10.2024)
4. European Union External Action Service. (n.d.). European Union External Action Service Website. URL: <https://eeas.europa.eu/> (дата звернення 22.09.2024)
5. Laird, R. (2018). Crafting a Way Ahead for the Defense of Finland: The Perspective of the Head of the Defense Policy Branch in the Ministry of Defence, Finland. Helsinki, Finland. Retrieved February 15, 2018. URL:

<https://sldinfo.com/2018/02/crafting-a-way-ahead-for-the-defense-of-finland-the-perspective-of-the-head-of-the-defense-policy-branch-in-the-ministry-of-defense-finland/> (дата звернення 03.10.2024)

6. Schweizer Armee. (n.d.). Swiss Armed Forces Website. URL: <https://www.vtg.admin.ch/en.html> (дата звернення 03.10.2024)

7. Friedman, R., & Mendel, G. (2017). *The Strategy of Israeli Defense*. Lexington Books. 70-79 p.

Naumko M.M. ANALYSIS OF THE INTERNATIONAL EXPERIENCE OF TERRITORIAL DEFENSE AND ITS IMPACT ON THE NATIONAL SECURITY OF THE COUNTRY

The article examines the international experience of the organization of territorial defense. An analysis of the need for territorial defense was carried out. Factors affecting the presence of territorial defense in other countries of the world are listed. The goal pursued by certain states when organizing territorial defense has been established. The issue of the composition of the Armed Forces of the Baltic countries, Great Britain, the USA, Sweden, Switzerland, Finland and Israel is described. Matters of territorial defense in the countries listed above rely on individual units of territorial defense or the regular army. The importance of the availability of human resources and greater involvement of civil society in the defense of the country with the help of territorial defense has been established. The general readiness of citizens for armed resistance can prevent war. It was these events that prompted the creation of a movement of resistance, territorial defense or national resistance and the preparation of civil society for the defense of the state in Ukraine and in many European countries.

Recruiting citizens to serve in the army, increasing the number of armed forces, preparing the population to carry out resistance are the main tasks of the Baltic countries and the rest of the civilized world, which strengthen the military potential and resource capabilities of defense, which is an important direction of strengthening defense capability and security. In this regard, changes in approaches to conscription are being introduced and active steps are being taken to restore mandatory military service for citizens to ensure a high level of readiness at the national level and for collective defense.

In the countries listed above, the tasks of territorial defense are different, at the same time, they fulfill their tasks, namely: unloading the regular army of the Armed Forces; maintenance of internal order in the country; assistance to the civilian population; localization of consequences of natural disasters; participation in the nationwide total defense system; warns against undermining national interests, collaborative activity. This significantly affects the defense capability of the country and enables the regular army to fight the external enemy.

Key words: *territorial defense, national security, Armed Forces, territorial troops, reservists, regular army.*